

แบกปัญหา หาบภาระ : ผลกระทบของวิกฤตค่าครองชีพ ต่อแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร

มาร์เซลลา เวลดีเวีย อันนา โคโรลิน่า โอแกนโด้ และ พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์

ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง ซอยสุขุมวิท 49 เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มุสนธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ผลการศึกษาที่สำคัญ

- 1 ปัญหาในการประกอบอาชีพ:** ภาวะเงินเฟ้อที่พุ่งสูงขึ้น ส่งผลต่อค่าครองชีพและรายได้ของแรงงาน ทำให้หลายคนต้องเพิ่มชั่วโมงการทำงานในหนึ่งวันขึ้น เพื่อหารายได้ให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็น และพยายามไม่ก่อหนี้สินเพิ่ม
- 2 ค่าอาหารเพิ่มสูงขึ้น:** แรงงานจากกลุ่มตัวอย่าง มีรายจ่ายด้านอาหารโดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 56 ของรายได้ เมื่อเทียบกับต้นปี 2566 พบว่าแรงงาน 7 ใน 10 คน มีรายจ่ายด้านอาหารเพิ่มขึ้นในช่วงกลางปี 2566 และ 1 ใน 3 (ร้อยละ 33) มีรายจ่ายด้านอาหารเกินร้อยละ 75 ของรายได้ ส่งผลให้ต้องลดปริมาณการบริโภคทั้งระดับบุคคลและครัวเรือน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการในระยะยาว
- 3 แรงกดดันด้านค่าครองชีพ:** แรงงานมีความกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ค่าอาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าเช่าเรียนบุตรหลาน และค่าเดินทาง
- 4 วิกฤตภาวะหนี้สิน:** ในช่วงปีที่ผ่านมา เกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานในกลุ่มตัวอย่างมีการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในด้านต่างๆ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ ค่าเช่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าเช่าเรียนบุตรหลาน และค่าสาธารณูปโภค โดยวงเงินกู้ยืมต่อราย 3,000-200,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1-20 บาท ต่อเดือน โดยส่วนใหญ่มาจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ
- 5 อุปสรรคและการปรับตัวด้านเทคโนโลยี:** แรงงานบางส่วนใช้เครื่องมือดิจิทัลพื้นฐานเพื่อช่วยในการประกอบอาชีพ เช่น การชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสด และช่องใช้ทางออนไลน์
- 6 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ:** แรงงานมองว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อภาวะเงินเฟ้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยระบุว่า ปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง และอากาศร้อนจัด ล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้า เนื่องจากวัตถุดิบมีราคาแพงขึ้น แผงค้าเสียหายและยอดขายลดลง ผู้ขับซักรถมอเตอร์ไซค์รับจ้างส่วนใหญ่สนใจเปลี่ยนไปใช้รถจักรยานยนต์ไฟฟ้า แต่ติดปัญหาที่ราคาสูง
- 7 ความต้องการเร่งด่วน:** แรงงานต้องการนโยบายเร่งด่วนเพื่อบรรเทาผลกระทบทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการสร้างอาชีพ โดยเฉพาะ ผู้หญิง ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบางอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุด นโยบายคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันความเท่าเทียมแก่แรงงานนอกระบบ โดยการปรับปรุงสิทธิประโยชน์ต่างๆให้เพียงพอ และลดขั้นตอนการลงทะเบียนให้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ ภาครัฐและภาคเอกชนควรถือความสำคัญกับการรับฟังเสียง และส่งเสริมให้ตัวแทนของแรงงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกระบวนการเจรจาทางสังคม

บทนำ

เศรษฐกิจโลกที่ฟื้นคืนจากวิกฤตโควิด-19 เมื่อประกอบกับสถานการณ์การสู้รบที่ประทุขึ้นในยูเครน ส่งผลให้ราคาสินค้าด้านพลังงาน อาหาร และปุ๋ย ปรับตัวสูงขึ้น ดัชนีราคาอาหารขององค์การอาหารและเกษตรกรรมแห่งสหประชาชาติ (FAO) ในเดือนมีนาคม 2565 และระดับสูงสุดนับตั้งแต่ปี 1990 (De La Hamaide, 2023) แม้ภาวะเงินเฟ้อจะส่งผลกระทบต่อแรงงานทั่วโลก แต่ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยต้องได้รับผลกระทบรุนแรงกว่าจากราคาอาหารและพลังงานที่เพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากต้องแข่งขันประมาดต่อรายได้ในสัดส่วนที่มากกว่าเพื่อซื้อสินค้าจำเป็นเหล่านี้ หากมองในระดับภูมิภาค จะเห็นได้ชัดว่าสถานการณ์เลวร้ายลงอย่างมากในประเทศตลาดเกิดใหม่ และประเทศเศรษฐกิจกำลังพัฒนาซึ่งมีภาวะเงินเฟ้อต่อเนื่อง ซึ่งประเทศเหล่านี้ยังได้รับผลกระทบมากที่สุดในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 อีกด้วย (Mhlana et al, 2023)

เศรษฐกิจไทย คาดการณ์ว่าจะหดตัวลงร้อยละ 6.5 ในปี 2563 เนื่องจากผลกระทบระลอกของโรคโควิด-19 ทำให้ประชากรต้องตกเข้าสู่เกณฑ์ความยากจนเพิ่มขึ้นอีกกว่า 160,000 คน โดยธนาคารโลกกำหนดเส้นความยากจนที่รายได้ 5.50 ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน (World Bank, 2021) การสูญเสียการจ้างงานส่งผลกระทบต่อแรงงานนอกระบบเป็นอย่างมาก เนื่องจากการขาดหลักประกันทางรายได้และไม่ได้รับสิทธิจากมาตรการคุ้มครองทางสังคมส่วนใหญ่ แม้ว่าเศรษฐกิจจะฟื้นตัวขึ้นอย่างช้าๆ ในช่วงปี 2564-2565,¹ แต่ภาวะเงินเฟ้อก็ส่งผลกระทบต่อกำลังซื้อของประชาชนอย่างรวดเร็ว

ก่อนสถานการณ์โควิด-19 อัตราเงินเฟ้อในไทยอยู่ในระดับต่ำเฉลี่ยเพียง 1.4% ตลอดทั้งทศวรรษ แต่ในปี 2565 อัตราเงินเฟ้อพุ่งทะยานสู่ระดับสูงสุดในรอบกว่า 20 ปี (ร้อยละ 6.08) และสูงเป็นอันดับ 3 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (IMF, 2023) อีกทั้งในช่วง 8 เดือนแรกของปี 2566 อัตราเงินเฟ้อที่สูงขึ้นร้อยละ 2

มาจากสินค้าหมวดอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ สูงขึ้นร้อยละ 1.49 ในเดือนกรกฎาคม 2566 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปีก่อนหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไข่และผลิตภัณฑ์จากนม (เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.41) ผลไม้ (เพิ่มขึ้นร้อยละ 9.87) ผัก (เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.43) เครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์ (เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.26) ผลิตภัณฑ์ประเภทแป้งและข้าว (เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.70) (TPSO, 2023) โดยเฉลี่ยครัวเรือนรายได้น้อยในประเทศไทยต้องจ่ายเงินไปกับอาหารและเครื่องดื่มไม่มีแอลกอฮอล์เกือบครึ่งหนึ่งของรายได้ (TPSO, 2023; Likitpattanukul, 2023)

ในเดือนกรกฎาคม 2565 รัฐบาลไทยได้ออกมาตรการบรรเทาค่าครองชีพและกระตุ้นการบริโภค ท่ามกลางภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น โดยมีมูลค่ารวม 27,400 ล้านบาท (748.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐ) ได้แก่ การอุดหนุนค่าไฟฟ้าและแก๊สหุงต้ม การควบคุมราคาเชื้อเพลิง และการลดอัตราเงินสมทบประกันสังคมสำหรับแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ (Reuters, 2022) ในขณะเดียวกัน รัฐบาลได้ปรับลดงบประมาณด้านมาตรการเยียวยาผลกระทบจากโควิด-19 ซึ่งส่วนใหญ่สิ้นสุดลงในปี 2565.²

ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 แรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานครต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนี้สินที่เพิ่มขึ้น จำนวนลูกค้ำลดลง รวมถึงต้องขายทรัพย์สินเพื่อให้อยู่รอด ซึ่งรายงานสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายฉบับนี้ ทำการเก็บข้อมูลด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤตค่าครองชีพที่มีต่อแรงงานนอกระบบ³ เนื้อหาเริ่มต้นด้วยการอธิบายวิธีการวิจัยและขนาดของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร เริ่มด้วยการศึกษาปัญหาสำคัญด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แบ่งตามอาชีพ ต่อด้วยการพิจารณาปัญหาในการประกอบอาชีพ ท่ามกลางภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น และเพื่อให้เข้าใจผลกระทบในระยะยาว

¹ อัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ที่แท้จริง เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.5% ในปี 2564 และร้อยละ 2.6 ในปี 2565 (World Bank, 2022)

² ในปี 2563 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจมูลค่า 1 ล้านล้านบาท (คิดเป็น 6% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ) ประกอบด้วย เงินเยียวยาสวัสดิการ เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และการเปิดครัวกลางแจกจ่ายอาหารในบางพื้นที่

³ แม้ว่ารัฐบาลจะมีมติปรับค่าจ้างขั้นต่ำเพิ่มขึ้น โดยบังคับใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2565 (เป็น 328-354 บาทต่อวัน) แต่การปรับขึ้นเพียง 5% นี้ ยังไม่สามารถไล่ตามค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นได้ทัน ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2566 รัฐบาลประกาศว่าจะมีการหารือเพื่อปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำใหม่ โดยเป็นการจัดประชุมคณะกรรมการค่าจ้างที่ประกอบด้วยผู้แทนฝ่ายรัฐ นายจ้าง และลูกจ้าง (Apisitniran, 2023)

งานวิจัยฉบับนี้ยังเจาะลึกไปที่ประเด็นต่างๆ เช่น ภาวะหนี้สิน การเข้าสู่วัยชรา ปัญหาสุขภาพจากการประกอบอาชีพ อุปสรรคและโอกาสของเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อการประกอบอาชีพ เอกสารฉบับนี้ยังได้ระบุข้อเสนอแนะและแนวทางการปฏิบัติทางนโยบายที่สำคัญเพื่อช่วยเหลือแรงงานเหล่านี้อีกด้วย

วิธีการวิจัย ลักษณะประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เอกสารนโยบายฉบับนี้รวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจกับแรงงานใน 4 สาขาอาชีพ ได้แก่ ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ผู้ขับขีรถมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และผู้ค้าหยาบเร่แผงลอย ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 โดยโสมเน็ท ประเทศไทย เก็บรวบรวมโดยใช้เครื่องมือ คือ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 กลุ่ม มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 56 คน โดยแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 5-8 คน จากอาชีพเดียวกัน นอกจากนี้ ยังมีกรให้ผู้เข้าร่วมกรอกแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว (Individual Participant Information - IPI) และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำกลุ่มแรงงาน 10 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลปัญหาของแต่ละอาชีพและวิกฤตค่าครองชีพในบริบทที่กว้างขึ้น

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นการเลือกแบบเจาะจงและแบบเอกพันธ์-เน้นความคล้ายคลึงกัน (purposive and homogenous sampling) โดยเกิดตุลยภาพทางเพศของกลุ่มตัวอย่างเท่าที่โอกาสจะเป็นไปได้ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงไม่อาจเป็นตัวแทนกลุ่มประชากรทั้งหมด แต่สามารถชี้ให้เห็นแนวโน้มได้ กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกเป็นสมาชิกองค์กรแรงงานนอกระบบ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมดเป็นแรงงานจำนวน 56 คน ประกอบด้วย ลูกจ้างทำงานบ้าน 11 คน (เพศหญิง-พักอาศัยกับนายจ้าง 5 คน และ เพศหญิง-ไม่พักอาศัยกับนายจ้าง 6 คน) ผู้ทำการผลิตที่บ้าน 11 คน (เพศหญิง 10 คน, เพศชาย 1 คน) ผู้ค้าหยาบเร่แผงลอย 22 คน (เพศหญิง 17 คน, เพศชาย 5 คน)

และผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง 12 คน (เพศหญิง 6 คน, เพศชาย 6 คน) ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ในการสนทนากลุ่มเป็นเพศหญิง ยกเว้นกลุ่มผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างที่มีตัวแทนทั้งชายและหญิงอย่างเท่าเทียม

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีอายุเฉลี่ย 61 ปี ถือว่าเป็นอาชีพที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด โดยอายุของผู้ทำการผลิตที่บ้านที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 49 ถึง 71 ปี ลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีอายุเฉลี่ย 60 ปี โดยอายุของลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 39 ถึง 63 ปี ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างมีอายุเฉลี่ย 52 ปี โดยอายุของผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 28 ถึง 59 ปี ส่วนอายุของผู้ค้าหยาบเร่แผงลอยที่เข้าร่วมวิจัยนี้อยู่ระหว่าง 22 ถึง 69 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 48 ปี ถือว่าเป็นอาชีพที่มีผู้ประกอบอาชีพอายุน้อยที่สุด

ประสบการณ์ทำงานในอาชีพของลูกจ้างทำงานบ้าน อยู่ในช่วง 2-43 ปี ผู้ทำการผลิตที่บ้าน 3-40 ปี ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง 3-30 ปี และผู้ค้าหยาบเร่แผงลอย น้อยกว่า 1 ปี - 49 ปี

มากกว่าครึ่งผู้เข้าร่วม มีสมาชิกครอบครัวอยู่ในวัยพึ่งพา (อายุ 0-15 ปี) และโดยเฉลี่ยครัวเรือนหนึ่งจะมีสมาชิกวัยผู้ใหญ่ 3 คน นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วม 4 ใน 10 คน รายงานว่ามีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ด้ วย

วิกฤตค่าครองชีพ: ประสบการณ์ของแรงงาน

ประเทศไทยมีระบบค่าจ้างขั้นต่ำ เหนือเช่นเดียวกับประเทศสมาชิกองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) อื่นอีก 90% ทั่วโลก แต่ทว่าค่าจ้างขั้นต่ำมักตามไม่ทันภาวะเงินเฟ้อ และแรงงานนอกระบบไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำ⁴ ที่น่าเป็นห่วงกว่านั้นคือ ค่าจ้างขั้นต่ำอาจไม่เพียงพอต่อความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทั้งแรงงานและครอบครัวได้

⁴ การปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำอาจทำให้แรงงานถูกย้ายจากภาคการผลิตแบบในระบบไปสู่ภาคการผลิตนอกระบบได้ ส่งผลให้ปัญหาตลาดแรงงานและค่าจ้างต่ำในภาคนอกระบบทวีความรุนแรงขึ้น หลักฐานผลกระทบของการถูกย้ายจากภาคการผลิตที่เกิดการปรับขึ้นค่าจ้างขั้นต่ำไม่ถูกระบุในรายงานฉบับนี้ ค่าจ้างขั้นต่ำสามารถสร้างสร้างแรงกระตุ้น (lighthouse effect) ให้ค่าจ้างของแรงงานนอกระบบสูงขึ้นได้ ผ่าน 3 ช่องทางหลัก ได้แก่ 1) การจัดสรรเงินทุนให้กับภาคการผลิตนอกระบบ 2) การเพิ่มอุปสงค์ในผลิตภัณฑ์และบริการจากภาคเศรษฐกิจนอกระบบโดยมีแรงงานในระบบเป็นผู้บริโภคหลัก และ 3) การทำให้ค่าแรงขั้นต่ำเป็น "เกณฑ์มาตรฐาน" คำตอบแทนที่เป็นธรรมในตลาดแรงงาน นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยในแต่ละประเทศเพื่อทำความเข้าใจทิศทางและขนาดของผลกระทบของค่าจ้างขั้นต่ำ (Khamis, 2008; Nataraj, Perez-Arce, and Kumar, 2013)

ตามรายงานของ **Global Living Wage Coalition**.⁵ ค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพในประเทศไทยได้ในปี 2566 อยู่ที่เดือนละ 14,235 บาท ซึ่งเป็นค่าจ้างที่ทำให้แรงงานในเขตเมืองสามารถดำรงชีพขั้นพื้นฐานตามมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีได้ โดยเฉลี่ยแรงงานในกลุ่มตัวอย่าง มีรายได้ประมาณเดือนละ 11,600 บาท แรงงานในทุกสาขาอาชีพยกเว้นผู้ค้าหยาบเร็วแผงลอย มีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่าค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพได้⁶

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีรายได้เฉลี่ยที่ต่ำสุดจากทั้ง 4 อาชีพ แรงงานกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 6,000 บาทต่อเดือน (5 ใน 11 คนมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) กลุ่มอาชีพที่มีรายได้เฉลี่ยน้อยรองลงมาคือ ลูกจ้างทำงานบ้าน (แรงงานกลุ่มนี้มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 9,000 บาทต่อเดือน และ 5 ใน 11 คนมีรายได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย) ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหยาบเร็วแผงลอย มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 13,600 บาท และ 16,200 บาท ตามลำดับ ถือเป็นกลุ่มอาชีพที่มีรายได้สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างอื่น

เมื่อเปรียบเทียบรายได้ในช่วงกลางปี 2566 กับเดือนมกราคม 2566 พบว่า แรงงานที่เข้าร่วมการวิจัยมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 54 หรือ 30 คนจาก 56 คน) ระบุว่า รายได้ของพวกเขาตกลง และอีก 1 ใน 3 (18 คนจาก 56 คน) ระบุว่า รายได้ยังคงเท่าเดิม แรงงานส่วนใหญ่ที่อยู่ในภาคการจ้างงานนอกระบบในงานวิจัยนี้ ระบุว่าไม่สามารถปรับเพิ่มค่าจ้างได้ เนื่องจากความต้องการสินค้าและบริการของพวกเขาตกลง ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ระบุว่า ลูกคามีกำลังซื้อลดลงเนื่องจากภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้น และแรงงานเองก็ไม่มีทางเลือกมากนักในการประกอบอาชีพ

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า กลุ่มอาชีพต่างๆกำลังเผชิญกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นในลักษณะเดียวกัน โดยภาพรวม ผู้ค้าหยาบเร็วแผงลอย ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน และผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง ต่างให้ข้อมูลถึงความกดดันเรื่องค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่าไฟ ค่าน้ำ ค่าเช่าเรียนของบุตรหลาน และค่าเดินทาง ทั้งสี่กลุ่มยังมีความกังวลว่า หากขาดค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและโทรศัพท์มือถือแล้วนั้น บุตรหลานจะเสียเปรียบทางการศึกษา

จากจำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม 56 คน มีผู้ให้ข้อมูลว่าต้องจ่ายค่าไฟสูงขึ้นจำนวน 43 คน มีผู้ให้ข้อมูลถึงราคาอาหารสูงขึ้นจำนวน 41 คน มีผู้ให้ข้อมูลว่าค่าน้ำประปาสูงขึ้นจำนวน 39 คน และมีผู้ให้ข้อมูลถึงราคาก๊าซหุงต้ม/น้ำมันสูงขึ้น 32 คน ในจำนวนผู้ที่ให้ข้อมูลเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาและน้ำมัน (จำนวน 27 คน และ 35 คน ตามลำดับ) 2 ใน 3 คน รายงานว่ามีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคม 2566 สำหรับแรงงานเหล่านี้ วิกฤตค่าครองชีพถือเป็นอุปสรรคซ้ำซ้อนที่ขัดขวางการฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังจากได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

หนึ่งในแกนนำหญิงของผู้ค้าหยาบเร็วแผงลอย ได้สะท้อนถึงการติดอยู่ในวังวนของวิกฤตที่ขัดขวางการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจจนทำให้เธอต้องเสียน้ำตาซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า

“ค่าน้ำมันรถ ค่าน้ำ ค่าไฟก็แพงขึ้น ซึ่งตอนนี้มันไม่มีมาตรการอะไรสนับสนุนเลย เราฟื้นจากโควิดแค่ 4 เดือนเอง แล้วมาเจอแบบนี้ อย่าเรียกว่าฟื้นเลย ยังไม่ทันได้ฟื้นเลย (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหยาบเร็วแผงลอย-เพศหญิง)

⁵ ค่าจ้างที่กล่าวถึงคือที่สามารถเลี้ยงชีพได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี (เช่น เงินเดือนสุทธิ 15,523 บาทต่อเดือน บวกกับเงินสมทบประกันสังคมประมาณ 712 บาท) ค่าจ้างขั้นต่ำที่สามารถเลี้ยงชีพนั้นอาศัยวิธีการที่พัฒนาโดย Anker และ Prates และคำนวณโดย N. Andersen, L. Andersen, M. Delajara, R. Anker, และ M. Anker มาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี นั้นประกอบด้วย อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย การศึกษา การรักษาพยาบาล การเดินทาง เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งจำเป็นอื่นๆ ในการใช้ชีวิตตามมาตรฐานของสังคม ตลอดจนการเตรียมตัวรับมือกรณีฉุกเฉิน สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ที่: <https://globallivingwage.org/reference-value/living-wage-reference-value-urban-thailand/>

⁶ หมายถึงมีมาตรฐาน (ค่าเฉลี่ย) ของกลุ่มตัวอย่าง.

ลูกจ้างทำงานบ้าน ต้องพยายามที่จะอยู่รอดท่ามกลางเงินออมที่ลดลง:

“ของแพงเราก็ไม่รู้จะแก้อย่างไร ก็คิดว่าตัวเองเพราะมันแพงทุกอย่าง ถ้ากินตามปากตัวเองก็จะไม่พอ หรือก้มีการเอาเงินออมมาใช้ใช้จนเครียด แต่ว่าก็ไม่มีเป็นหนี้ใคร ตั้งแต่โควิดมา เงินออมหมดแล้วก็เลยไม่ได้ออม” (การสนทนากลุ่มลูกจ้างทำงานบ้าน-เพศหญิง)

ข้อมูลจากการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าแรงงานมีความตระหนักรู้ว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรง เช่น คลื่นความร้อนและภัยแล้ง ผลกระทบจากสงครามในยูเครนต่อราคาน้ำมันและอาหาร รวมถึงการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจที่เป็นไปอย่างเชื่องช้าหลังจากการแพร่ระบาด เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เงินอัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้น ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่งอธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยที่ทำให้ภาวะเงินเฟ้อเพิ่มขึ้น กับระดับการตอบสนองของรัฐบาลว่า

“พี่เชื่อว่ามียหลายปัจจัยที่ทำให้สถานการณ์แย่ลง เช่น หน่วยงานของภาครัฐ เพราะรายรับกับรายจ่ายมันไม่สอดคล้องกัน ทุกอย่างตอนนี้เงิน 100 ซ็อกกินไม่อิ่มนะ”

ซึ่งแรงงานต้องการให้รัฐบาลเร่งแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของพวกเขา

“เราก้รอรัฐบาลใหม่ พี่ว่าปัญหาปากท้องเป็นปัญหาใหญ่ รัฐบาลต้องช่วยเหลือก่อน” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพศหญิง)

จากข้อมูลในตาราง 1 แสดงให้เห็นถึงแรงกดดันด้านค่าครองชีพในครัวเรือน 3 ประการ ได้แก่ ราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น ค่าสาธารณูปโภคที่สูงขึ้น โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าและค่าน้ำ และค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาหลักของทั้ง 4 กลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ แรงงานในทุกกลุ่มอาชีพไม่มีทางเลือกมากนักในการการรับมือกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น

ตาราง 1. ค่าใช้จ่ายหลักที่เป็นปัญหาในครัวเรือนของแรงงาน แบ่งตามสาขาอาชีพ

สาขาอาชีพ	ค่าใช้จ่ายหลักในครัวเรือน	วิธีหลักในการรับมือ	คำสัมภาษณ์
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ลดปริมาณการบริโภคอาหาร ใช้เงินออมที่มีอยู่อย่างจำกัด กู้ยืมเงินนอกระบบ	“ของมันแพงจนต้องไปกู้เงินแบกมา เพราะของมันแพงขึ้นทุกวันๆ จนมันอยู่ไม่ได้ เพราะรัฐบาลชุดนี้มันไม่ยอมทำให้ราคาของหยุดนิ่ง พอของขึ้นราคาแม่ค้าก็ต้องขึ้นราคา ขึ้นราคามันก็ขายไม่ได้ เมื่อก่อนก็ยังโคเอ็งอยู่ได้ ตอนนั้นใครมันจะไปอยู่ได้” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ลดปริมาณการบริโภคอาหาร กู้ยืมเงินนอกระบบ	“ค่าครองชีพ ค่าใช้จ่าย เช่น ค่าอาหาร บางคนกินจานเดียว แต่อย่างของพี่เป็นครอบครัว ซ็อกเป็นกับข้าว แต่ก่อนลุงละ 30 บาท เดี่ยวนี้ 40-50 บาท” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศหญิง)
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	ใช้เงินออมจนหมด ขายทรัพย์สิน กู้ยืมเงินจากกลุ่ม/ สหกรณ์ออมทรัพย์ ก กู้ยืมเงินนอกระบบ	“ค่าน้ำค่าไฟมันโหดร้ายกับเรามากเลย ช่วงก่อนเดือนเมษายน ประมาณมกราคมถึงกุมภาพันธ์ เราจ่ายประมาณ 700-800 บาท แต่ช่วงเมษายนมันโหดมาเป็น 1,900 บาทจนต้องโทรไปที่การไฟฟ้า” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพศหญิง)
ลูกจ้างทำงานบ้าน	#1 ค่าอาหาร #2 ค่าไฟฟ้า/ค่าน้ำ #3 ค่าเล่าเรียน/ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตรหลาน	กู้ยืมเงิน ลดปริมาณการบริโภคอาหาร	“ค่าข้าวขึ้น ค่ารถขึ้น อยากรถไฟฟ้าถ้าไม่มีบัตรสวัสดิการแห่งรัฐไปกลับเกือบร้อยนะ รอบละ47บาท บัตรสวัสดิการแห่งรัฐก็ใช้กับรถเมล์เอกชนไม่ได้นะ ต้องรอรถเมล์สุขุมวิท รอกันนานกว่าจะมา แต่ละคัน ค่าก๊าซหุงต้ม ค่าน้ำ ยิ่งค่าไฟจากเมื่อก่อนจ่าย 3,000 บาท แต่ตอนนี้ขึ้น 6,000 บาทแล้วนะ” (สัมภาษณ์แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-เพศหญิง)

ที่มา : การสนทนากลุ่ม (10 กลุ่ม จำนวน 56 คน) และ สัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำกลุ่ม 10 คน (พ.ศ. 2566) .

โดยส่วนใหญ่จะลดปริมาณการบริโภคอาหารของแต่ละบุคคลหรือของครัวเรือน ซึ่งส่งผลต่อความหลากหลายทางโภชนาการ แรงงานบางส่วนต้องสูญเสียทรัพย์สิน เช่น การเอาเงินออมออกมาใช้ รวมทั้งการมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยมีการกู้ยืมเงินทั้งจากแหล่งเงินกู้ที่เป็นทางการและนอกระบบ (ดังตาราง 1)

หากไม่นับรวมค่าเช่า ค่าอาหารจะเป็นค่าใช้จ่ายที่สำคัญที่สุด : โดยเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างใช้เงินร้อยละ 56 ของรายได้ทั้งหมดไปกับค่าอาหาร และจำนวน 1 ใน 3 (ร้อยละ 33) ใช้เงินมากกว่าร้อยละ 75 ของรายได้ไปกับค่าอาหาร

ประการที่สอง ต้นทุนวัตถุดิบที่เพิ่มขึ้นทำให้รายได้ลดลง โดยสาเหตุเกิดจากทั้งความต้องการสินค้าและบริการที่ลดลง และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ผู้ค้าบางรายต้องแบกรับภาระต้นทุนที่สูงขึ้นแทนการปรับราคา

“ส่วนใหญ่ไม่เพิ่มราคาสินค้า แต่เขาก็แบกภาระไว้ก่อน รอค่าพลังงานลดลง พวกน้ำมันเชื้อเพลิงต่าง ๆ แล้วก็นึกถึงผู้บริโภคเหมือนกัน พวกเขาก็ไม่ซื้อเหมือนกัน” (สัมภาษณ์แกนนำกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพชรหญิง)

ผู้ค้าอีกรายก็ประสบปัญหาเช่นกัน

“ลูกค้าซื้อน้อยลง ไม่ค่อยซื้อ เขาก็จะเอาของถูกได้เยอะ ๆ คู่ค้าของเขา แต่เราก็ไม่ไหวถ้าเป็นแบบนี้ เรา ก็อยู่ไม่ได้” (การสนทนากลุ่ม-เพชรหญิง)

ข้อมูลเชิงลึกตามสาขาอาชีพ :

อะไรทำให้วิกฤตคาดการณ์รุนแรงขึ้น

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่เข้าร่วมกลุ่มอภิปรายส่วนใหญ่ขายอาหาร ประกอบการค้าอยู่ใน 6 พื้นที่ ได้แก่ เขตบางขุนเทียน เขตราชบุรีบูรณะ เขตราชเทวี พื้นที่สีลมในเขตบางรัก ตลาดโบ๊เบ๊ และตลาดชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา

วิกฤตการณ์ของเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อครัวเรือนและธุรกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ประการแรก ด้วยราคาอาหารที่พุ่งสูงขึ้น ผู้ค้าหลายรายให้ข้อมูลว่า ราคาอาหารเพิ่มขึ้นทำให้กำลังซื้อของพวกเขาลดลง

“อาหารคือได้เท่าเดิมแต่จ่ายแพงขึ้น แก๊สหุงต้มก็ขึ้นจาก 365 เป็น 485 บาท ของมันขึ้นหมดเมื่อก่อนเอา เงินไป 1,000 ได้ของกลับมาเต็มรถเข็น ตอนนี้อาไป 1,000 บาท ได้ของกลับมานิดนึง” (การสนทนากลุ่ม-เพชรหญิง)

นอกจากปัญหาเหล่านี้แล้ว ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยยังเผชิญปัญหาการถูกเบียดขับออกจากพื้นที่สาธารณะ⁷ ไม่ว่าจะเป็นการยกเลิกจุดผ่อนผัน การไล่รื้อ การถูกคุกคาม และการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สร้างความไม่มั่นคงต่อการประกอบอาชีพ ควบคู่ไปกับความต้องการพื้นที่ขายสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น

ผลจากการยกเลิกจุดผ่อนผัน ทำให้ผู้ค้าบางรายต้องหันไปเช่าพื้นที่เอกชนเพื่อค้าขาย แม้ว่าจะมีพื้นที่ค้าขายแต่ผู้ค้ากลับต้องเผชิญปัญหาในการประกอบอาชีพ เนื่องด้วยค่าเช่าที่ค่อนข้างสูงและปริมาณลูกค้าบางตา

“มีบางคนก็เข้ามาในพื้นที่เอกชน ต่อให้มีแค่วัน ถ้ามา นั่งขาดทุนในเศรษฐกิจแบบนี้จะอยู่ได้สักกี่เดือน รายจ่ายเรามี มีเท่าไรก็หมด” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพชรหญิง)

7 ตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา มีการเบียดขับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยออกจากพื้นที่สาธารณะหลายครั้ง แม้ว่าหาบเร่แผงลอยจะยังเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในระดับสูง และผู้ค้าเองก็มีบทบาทสำคัญต่อพื้นที่สาธารณะในเมือง (Nirathron and Yasmeen, 2019) ในปี 2554 มีจุดผ่อนผันทั้งสิ้น 773 แห่ง แต่ ณ เดือนมิถุนายน 2565 กลับมีจำนวนลดลงเหลือเพียง 171 แห่ง (Wancharoen, 2022) ผู้บริหารชุดใหม่ออกนโยบายในการจัดการกับการขายสินค้าออกจุดผ่อนผัน โดยให้ศูนย์อาหารในสิงคโปร์เป็นต้นแบบ มุ่งเน้นการรวมร้านอาหารริมทางไว้ในพื้นที่ที่กำหนด โดยกรุงเทพมหานครจะคิดค่าเช่าในราคาขอมเยอร์ (Inoue, 2022)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย คนอื่นก็อธิบายทำนองเดียวกันว่า

“มาอยู่พื้นที่เอกชนวันหนึ่งค่าใช้จ่าย 2,000 บาทนะที่
ต้องหา ที่อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องตื่นต้องสู้ไม่มีเงินเก็บ ไม่ใช่
มองว่าผู้ค้ามาขายในพื้นที่เอกชนได้” (สัมภาษณ์แกนนำ
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-เพชรหญิง)

สถานการณ์การปราบปรามที่รุนแรงนี้ถูกสะท้อนผ่านคำพูด
ของผู้ค้ารายหนึ่ง

“ยุคนี้แปลกมาก เป็นยุคที่ไล่ล่าคนทำมาหากิน ไม่มี
ความเห็นใจคนรากหญ้า มองว่าขวางทางก็ไล่เลย ไม่ให้
อยู่ทุกจุดเลย” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-
เพชรหญิง)

คำร้องขอของผู้ค้าน่าจะเป็นสิ่งสะท้อนได้ดีที่สุดถึงความ
กลัวที่จะถูกไล่ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง

“ขอพื้นที่ให้เรา เราจะปรับตัว ขอให้เรามีพื้นที่ขาย
ของ เราอยู่ร่วมกันได้กับคนเดิน”

(การสนทนากลุ่ม-เพชรหญิง)

ในที่สุดแล้ว หากขาดกฎระเบียบที่เอื้ออาทรและฐานลูกค้าที่
แข็งแกร่งจากการมีพื้นที่ขายประจำ ผู้ค้าจะไม่เพียงมีภาระ
ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อสุขภาพจิตและความ
เป็นอยู่ที่ดีอีกด้วย แกนนำผู้ค้ารายหนึ่งได้เล่าถึงความลำบาก
ของเพื่อนร่วมอาชีพว่า

“เขาขายไม่ได้เลย วันหนึ่งขายได้สองร้อยสามร้อย แต่
ต้นทุนวันหนึ่งเป็นพันแล้ว มันเหน้อยมาก มันเหน้อยตรง
ที่ว่า เขาขายตรงนี้ถึงทุ่มหนึ่ง ทุ่มครึ่ง เขาต้องเงินไปขาย
ด้านหน้า ถ้าเราตั้งร้านตรงนี้ ขายตรงนี้ยาวเลยมันก็ไม่
เหน้อยมาก แต่นี่มันเหน้อยสองขยัก คือ ขายตรงนี้ไม่ได้
ตอนกลางคืนต้องออกไปขายข้างนอกแล้วต้องอยู่ตึก ใช้
เวลามากขึ้น มันทำให้สภาพความเป็นอยู่ลำบาก ชีวิตมัน
เหน้อยเกินไป หนักเกินไป” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ค้าหาบเร่
แผงลอย-เพชรชาย)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกล่าวถึงกลยุทธ์ในการรับมือกับปัญหา
ในการประกอบอาชีพว่า เพราะความต้องการและยอดขายที่
ลดลง ผู้ค้าส่วนมากจะใช้การลดราคา ลดการสต็อกสินค้า
และลดปริมาณของลง ในบางกรณี ผู้ค้าหลายรายต้องเพิ่ม
ชั่วโมงการขายให้นานขึ้น หรืออาจเปลี่ยนเวลาขายและย้าย
สถานที่

ซึ่งผู้ค้ามักจะใช้วิธีการเปลี่ยนเวลาและสถานที่ขายเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกไล่ที่ และพยายามเจรจากับเจ้าหน้าที่เทศกิจเท่าที่จะทำได้

องค์กรของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเรียกร้องให้

กรุงเทพมหานคร (กทม) ยอมรับในคุณประโยชน์ของผู้ค้าที่มีต่อเมืองและเศรษฐกิจท้องถิ่น ในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในด้านความมั่นคงทางอาหารของเมือง และเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการออกกฎระเบียบที่ชัดเจนและโปร่งใสมากขึ้น ซึ่งผู้ค้ามีความเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม สภาพแวดล้อมทางนโยบายที่เอื้ออำนวยจะช่วยให้การประกอบอาชีพของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีความมั่นคงมากขึ้น

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างสะท้อนถึงความกังวลอย่างมากถึงราคาน้ำมันที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากส่งผลกระทบต่อภาระการประกอบอาชีพ โดยเฉลี่ยผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในกลุ่มตัวอย่าง ใช้จ่ายเงินร้อยละ 22 ของรายได้เป็นค่าน้ำมัน (แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว) เช่นเดียวกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างกล่าวว่า ไม่สามารถปรับขึ้นค่าโดยสารได้เพราะกลัวเสียลูกค้า

“ผู้โดยสารน้อย น้ำมันขึ้น แต่ค่ารถเราไม่ได้ปรับ ค่าเรียกว่ามันเป็นลูกโซ่ต่อกัน ถ้าเกิดเราเรียกเพิ่ม ค่าก็ไม่มี ไม่อยากใช้บริการ” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นประกอบกับความต้องการใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างที่ลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาตั้งแต่ช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยังคงสามารถทำงานได้ตลอดช่วงการแพร่ระบาด ต่างจากอาชีพอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยืนยันในระหว่างการสนทนากลุ่มถึงรายได้ที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความต้องการบริการที่ลดลง

โดยมีผู้รับงานผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์เป็นคู่แข่งสำคัญในการรับผู้โดยสาร (แม้จะมีกฎหมาย) (WIEGO, 2022). และจากการสัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยืนยันว่า

“รายได้หลักของเราที่เคยได้ มันก็จะถูกแพลตฟอร์มที่เป็นพวกบริษัทแย่งไป รายได้ของพวกเรามันลดลงจากเรื่องโควิด เรื่องแอปพลิเคชัน และเรื่องเศรษฐกิจนี้แหละ ทุกอย่างมันก็ยังไม่กลับมาเหมือนเดิม และเราก็คิดว่ามันคงไม่กลับมาหรอก แบบเดิมนะ” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรับมือกับรายได้ที่ลดลงโดยการลดการบริโภคและเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้นานขึ้น:

“ต้องใช้เวลา จากที่เราเคยออก 7 โมง ถึงห้าทุ่ม แล้วพักก็ต้องเลื่อนเวลามา เป็น ออก 6 โมง บางทีก็ยาว ถึงเที่ยงคืนเลย ก็คือ เพิ่มเวลาในการวิ่งรอบให้มากขึ้น พักผ่อนน้อยลง และก็ประหยัดมากขึ้น ในเรื่องของค่าใช้จ่าย อะไรที่ไม่สมควรซื้อ หรือไม่มีประโยชน์เราก็ไม่ซื้อ เช่น เสื้อผ้า ของที่มันไม่จำเป็น ก็ลดการซื้อไปใช้เท่าที่จำเป็น เช่น กับข้าว อาหารการกิน” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศหญิง)

องค์กรแรงงานของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง เรียกร้องให้รัฐบาลสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกับพวกเขาเช่นเดียวกับที่ได้ทำกับภาคเอกชน โดยมีข้อเรียกร้องสำคัญ คือ การสนับสนุนให้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างเข้าถึงสินเชื่อในระบบ และการขยายสิทธิรับเงินอุดหนุนค่าน้ำมันจากรัฐบาล ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหลายคนกล่าวว่า แม้ว่าเงินอุดหนุนค่าน้ำมันของรัฐบาลจะมีประโยชน์⁸ แต่หลายคนยังไม่สามารถเข้าถึงได้แม้ว่าจะลงทะเบียนแล้วก็ตาม มีเพียงผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง 2 คนเท่านั้น จากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทั้ง 12 คนที่ได้รับเงินอุดหนุน นอกจากนี้ กระบวนการที่ยุ่งยาก

⁸ โครงการช่วยเหลือผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง โดยรัฐช่วยบรรเทาผลกระทบจากราคาน้ำมันกลุ่มเบนซินเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่พฤษภาคม-กรกฎาคม 2565 ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างจำนวน 106,655 คน รับสิทธิ์ส่วนลดค่าน้ำมันกลุ่มเบนซินในรูปแบบรัฐร่วมจ่าย ไม่เกิน 50 บาท/คน/วัน และไม่เกิน 250 บาท/คน/เดือน (Bangkok Post, 2023a).

การสนทนากลุ่ม ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างจากซอยลาดพร้าว 15 เครดิตภาพ: Homenet Thailand - มุลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

และต้องเลือกสถานบริการน้ำมันที่กำหนดไว้ ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่ให้บริการ ยังซ้ำเติมให้การเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐยากขึ้นไปอีก

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน

ผู้ทำการผลิตที่บ้านส่วนใหญ่ทำงานด้านการตัดเย็บ (เสื้อผ้าและกระเป๋า) เครื่องจักรสาน ร้อยลูกปัดทำพวงกุญแจ และการดัดแปลงเสื้อผ้า กลุ่มหนึ่งเป็นผู้รับงานไปทำที่บ้าน ส่วนอีกกลุ่มเป็นผู้ผลิตเพื่อขาย

ผู้ทำการผลิตที่บ้านได้สะท้อนถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าและค่าน้ำ โดยเฉลี่ยผู้ทำการผลิตที่บ้านในการสนทนากลุ่มใช้เงินร้อยละ 32 ของรายได้กับค่าไฟฟ้า (แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว) ผู้รับงานไปทำที่บ้านรายหนึ่งกล่าวว่า

“งานที่รับมาราคาถูก ค่าไฟแพงขึ้น ต้องทำเพราะไม่มีทางเลือก ถ้าไม่ทำ คนอื่นก็ทำ”

อีกคนหนึ่งกล่าวว่า :

“ที่บ้านขึ้นจาก 2,700-4,000 บาท” (การสนทนากลุ่ม-เพชรหญิง)

ผู้รับงานไปทำที่บ้าน ชี้ให้เห็นข้อได้เปรียบของโรงงานต่อพวกเขา โดยกล่าวว่า

“เราว่าโรงงานเขาก็พยายามลดต้นทุนของเขาอยู่แล้ว เรื่องเรื่องไฟ เรื่องน้ำ สวัสดิการนู่นนั่นนั่นออกไปอีกเยอะ เขาก็คิดว่าเขาก็ไม่ได้เสียเปรียบอยู่แล้ว เครื่องจักรก็ของเราเองต้องซ่อมเอง การเข้าห้องน้ำการใช้ไฟเราก็ใช้ของเรา เรื่องสวัสดิการที่เขาต้องให้ก็ไม่มี โรงงานเขาตัดตรงนี้ออกไปได้ตั้งเยอะ” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพชรหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านก็ใช้วิธีการบริโภครายในครอบครัว เหมือนกับแรงงานนอกระบบสาขาอาชีพอื่น

“คือตั้งแต่มกราคม 66 มา เราจ่ายค่าอาหารสูงขึ้นเยอะแล้วเราก็จะทำเมนูง่ายๆเอาสำหรับบ้านพี่” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้าน-เพชรหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านกำลังสานตะกร้า เขตหนองจอก เครดิตภาพ: HomeNet Thailand - มุลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นความต้องการบริการที่ลดลง ประกอบกับต้นทุนวัตถุดิบที่เพิ่มขึ้น และคำสั่งซื้อที่ไม่แน่นอน ทำให้วิกฤตค่าครองชีพของผู้ทำการผลิตที่บ้านทวีความรุนแรงขึ้นไปอีก ผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่งอธิบายว่า :

“เงินทุนหมุนเวียนเป็นปัญหามาก ชันวา- มีนาคมยังพอได้ ตั้งแต่เมษามาที่นี่แยกลง ของแพงขึ้น ลูกค่าน้อยลง ไม่มีคนมาสั่งของ เงินหมุนไม่ทัน” (การสนทนากลุ่ม- เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่งกล่าวในช่วงการสนทนา เกี่ยวกับสถานการณ์ว่า:

“ถ้าของแพงขึ้นก็จะแย่มากขึ้น ปัจจุบันรายได้เราย้อนกลับไปเท่ากับเมื่อปี-สองปีก่อน แต่ค่าใช้จ่ายขึ้นล่วงหน้าไปอีก 3 ปี” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านมองว่ารัฐบาลสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้โดยการควบคุมอัตราเงินเฟ้อ หลายคนแนะนำมาตรการสนับสนุนที่ช่วยฟื้นฟูอาชีพ เช่น การให้กู้ยืมเงินดอกเบี้ยต่ำแก่แรงงาน อีกทั้งยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการคงไว้ซึ่งเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ⁹ เพื่อให้แรงงานสามารถดำรงชีพได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ทำการผลิตที่บ้านรู้สึกว่าการขาดการเข้าถึงสวัสดิการของรัฐทำให้พวกเขามีความวิตกกังวลในสายตารัฐบาล

“ไม่ขอรัฐบาลเพราะรัฐบาลเขาไม่เล็งเห็นเราหรอก” (การสนทนากลุ่ม-เพศหญิง)

ลูกจ้างทำงานบ้าน

ลูกจ้างทำงานบ้าน ประกอบด้วย ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง (live-in) และลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับนายจ้าง (live-out) ซึ่งกลุ่มที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับนายจ้างนั้นรวมถึง แรงงานที่บริษัทหรือทำมาค้าขายส่งไปทำงานประจำสถานที่ต่างๆ และรับค่าจ้างจากบริษัท ส่วนกลุ่มที่อาศัยอยู่กับนายจ้างนั้น ทำงานให้นายจ้างเพียงรายเดียว

⁹ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เป็นเงินบำนาญรายเดือนที่ให้สิทธิ์แก่คนไทยทุกคนที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในปี 2562 มีผู้รับสิทธิ์ร้อยละ 82 แต่ด้วยสิทธิประโยชน์ต่ำ (ตั้งแต่ 600 ถึง 1,000 บาทต่อผู้รับสิทธิ์ต่อเดือน) จึงครอบคลุมเพียงร้อยละ 11-20 ของค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวเฉลี่ยของกลุ่มเป้าหมาย (ILO/UNICEF/IOM/UN Women, 2022) ในเดือนสิงหาคม 2566 รัฐบาลพยายามจะออกกฎระเบียบใหม่เพื่อกำหนดเพดานรายได้ในการรับเบี้ยผู้สูงอายุ แต่หลังจากได้รับเสียงวิจารณ์อย่างหนัก กฎระเบียบดังกล่าวก็ถูกระงับไป (Bangkok Post 2023b).

ลูกจ้างทำงานบ้าน ทั้งกลุ่มที่พักอาศัยอยู่กับนายจ้างและกลุ่มที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่กับนายจ้าง ต่างประสบปัญหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น แรงงานเองต่างพยายามดิ้นรนเพื่อให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายรายเดือน แต่ต้องเผชิญกับการถูกลดชั่วโมงการทำงานหรือลดเงินเดือน เนื่องจากนายจ้างพยายามลดค่าใช้จ่ายท่ามกลางภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น ทั้งสองกลุ่มมีความรู้สึกไปในทิศทางเดียวกันคือ เงินเดือนแทบจะไม่พอสำหรับค่าใช้จ่าย ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้างรายหนึ่งกล่าวว่า

“บางเดือนก็เกินที่คำนวณไว้ค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมของลูกก็ดึงเงินออมมาใช้ แต่ก็พยายามบังคับตัวเองนะว่าลิมิตเราแค่ไหน เราต้องจ่ายลูกเท่าไร สิ้นเดือนเงินเดือนออกเราก็จ่ายให้หมด”

แม้ว่าลูกจ้างทำงานบ้านทั้ง 2 กลุ่มต่างลดการบริโภคลง แต่วิกฤตค่าครองชีพส่งผลกระทบต่อลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้พักอาศัยกับนายจ้างรุนแรงกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายจ่ายที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ค่าอาหาร ค่าสาธารณูปโภค และค่าเดินทาง ลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้พักอาศัยกับนายจ้างให้ข้อมูลถึงบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ¹⁰ ว่ามีบทบาทสำคัญที่ช่วยลดหย่อนค่าเดินทาง แม้ว่าจะไม่ครอบคลุมทุกเส้นทางก็ตาม

ลูกจ้างทำงานเรียกร้องให้รัฐบาลขยายสิทธิประกันสังคม¹¹ มาตรา 33 และเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถใช้จ่ายได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่ง กล่าวถึงการเพิ่มเบี้ยผู้สูงอายุ ว่าจะช่วยให้แรงงานสามารถดูแลครอบครัวได้ดีขึ้น โดยเฉพาะเรื่องอาหาร และการศึกษาของบุตรหลาน นอกจากนี้ ลูกจ้างทำงานบ้านยังกล่าวอีกว่า รัฐบาลควรลดค่าธรรมเนียมต่างๆที่เกี่ยวกับการศึกษา

ลูกจ้างทำงานบ้านอีกรายหนึ่งกล่าวว่า รัฐบาลควรอุดหนุนรายจ่ายที่จำเป็นด้านอื่นๆด้วย เช่น ค่าใช้จ่ายด้านอาหารและด้านสุขภาพ :

“เราจะได้มีเงินเก็บ มีเงินออมเยอะกว่าเดิม ถ้าเราสามารถประหยัดเรื่องนี้ได้เราจะมีเงินเหลือแต่ละเดือน เราก็จะกินของดีๆ กินอาหารเสริม เพราะเราอายุเยอะแล้วไม่ใช่แค่กินแต่ไข่ต้ม ปลาไร้สับ”

ลูกจ้างทำงานบ้านกล่าวอีก ถึงการถูกเอารัดเอาเปรียบมาอย่างยาวนาน และอำนาจการต่อรองที่ลดลง อันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งหากรัฐบาลให้ความสนใจที่จะช่วยเหลือแรงงาน สถานการณ์อาจจะดีกว่านี้ได้ ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่ง ได้สะท้อนความรู้สึกแทนใจของแรงงานทั้ง 4 อาชีพว่า :

“เศรษฐกิจทุกวันนี้อะไรก็เป็นไปได้ คนรวยก็รวยเอาๆ คนจนนี้จะหาเท่าไรก็ไม่พอ นี่แหละปัญหาของประเทศไทย คนรวยเขาจะมองคนรากหญ้าต่ำมาก เขาโกงเขาก็มีแต่ได้ แต่พวกเรามีแต่ลำบาก ลำบาก” (ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง-การสหชนกลุ่ม-เพศหญิง)

ปัญหาอุปสงค์และอุปทานในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหลังโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อรายได้ของแรงงาน แรงงานจำนวนมากต้องเพิ่มชั่วโมงการทำงานให้ยาวนานขึ้นเพื่อหารายได้ให้พอกับค่าใช้จ่ายและพยายามไม่กู้หนี้เพิ่ม ทุกกลุ่มอาชีพเผชิญกับความเครียดที่เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ ตารางที่ 2 สรุปประเด็นสำคัญในการประกอบอาชีพ ผลกระทบในหลายมิติ และวิธีการรับมือกับปัญหา

¹⁰ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นโครงการสวัสดิการแบบเจาะจงที่คนจนต้องผ่านกระบวนการพิสูจน์ฐานะความยากจน โดยสวัสดิการที่ได้รับประกอบด้วย เงินสด คูโปง และเงินอุดหนุนสินค้าจำเป็นพื้นฐานแก่ผู้ที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปและอยู่ในเกณฑ์ความยากจนที่กำหนด (รายได้ปัจจุบันน้อยกว่า 100,000 บาทต่อปี) (ILO/UNICEF/IOM/UN Women, 2022)

¹¹ แม้จะมีกฎหมายแรงงาน ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2555) กำหนดเรื่องสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานของลูกจ้างทำงานบ้าน อย่างไรก็ตาม ลูกจ้างทำงานบ้านยังไม่ได้รับสิทธิที่เกี่ยวกับการทำงานอื่นๆที่แรงงานทั่วไปได้รับ โดยมีข้อยกเว้นสำคัญ เช่น สิทธิในการได้รับค่าจ้างขั้นต่ำ ชั่วโมงการทำงานที่แน่นอน ค่าล่วงเวลา ประกอบกับ พระราชบัญญัติ 2560 ที่ให้คำจำกัดความของลูกจ้างทำงานบ้านซึ่งทำงานเกี่ยวกับงานบ้าน อันมิได้มีการประกอบธุรกิจรวมอยู่ด้วย จึงทำให้แรงงานเหล่านี้ไม่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายแรงงาน และตามมาตรา 33 ในกฎหมายประกันสังคมที่ให้สิทธิประโยชน์สูงกว่ามาตรา 40 ก็ยังยกเว้นลูกจ้างทำงานบ้านอีกด้วย (Lephilbert and Sumano, 2019; ILO, 2023).

ตาราง 2 ปัญหาในการประกอบอาชีพ ผลกระทบ และวิธีการรับมือ

สาขาอาชีพ	ปัญหาสำคัญ	ผลกระทบหลัก	วิธีการรับมือกับปัญหา
ผู้ค้าขายเร่แผงลอย	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดสถานที่ค้าขายประจำ - ต้นทุนวัตถุดิบเพิ่มสูงขึ้น - ลูกค้าน้อยลง - ถูกไล่ที่ - ถูกย้ายไปขายในพื้นที่เอกชน - อุปสรรคด้านเทคโนโลยี - สภาพอากาศเลวร้าย/น้ำท่วม - เงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ 	<p>ด้านรายได้: รายได้ลดลง</p> <p>ด้านเครื่องมือในการประกอบอาชีพ: พื้นที่ทำงานและสินค้าเสียหาย</p> <p>ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ความเครียดเพิ่มขึ้น / ความวิตกกังวลในการถูกย้ายพื้นที่ขาย</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขึ้นราคา - ลดปริมาณ/ลดขนาดสินค้าที่ขาย - ลดการสต็อกสินค้า - เปลี่ยนเวลาขาย / เพิ่มชั่วโมงการขาย - เลี่ยงการถูกไล่ที่ - เจริญกับเทศกาล - กู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบเพื่อซื้อวัตถุดิบ
ลูกจ้างทำงานบ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - ถูกเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ - ความต้องการบริการลดลง - ความเสี่ยงในอาชีพ - อำนาจต่อรองลดลง 	<p>ด้านรายได้: รายได้ลดลง</p> <p>ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - เพิ่มชั่วโมงการทำงาน - ทำงานกับบริษัทจ้างเหมา - ย้ายกลับภูมิลำเนา
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	<ul style="list-style-type: none"> - ความต้องการสินค้า/บริการลดลง - ต้นทุนวัตถุดิบเพิ่มสูงขึ้น - ทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอ - ไม่มีตลาดรองรับ - การจ้างงานไม่สม่ำเสมอ และงานเร่ง - ความเสี่ยงในอาชีพ 	<p>ด้านรายได้: รายได้ลดลง</p> <p>ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขายผ่านกลุ่มหรือชุมชนในช่องทางออนไลน์ - เปลี่ยนไปขายสินค้าชนิดอื่น - หาโอกาสสร้างรายได้เพิ่มเติมจากช่องทางใหม่ๆ
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	<ul style="list-style-type: none"> - การแข่งขันจากแอปพลิเคชันเรียกรถ - ค่าน้ำมันสูงขึ้น - ความต้องการใช้บริการลดลง - ขาดเงินทุน 	<p>ด้านรายได้: รายได้ลดลง</p> <p>ด้านเครื่องมือในการประกอบอาชีพ: ขาดเงินทุนในการบำรุงรักษารถจักรยานยนต์</p> <p>ด้านความมั่นคง/สุขภาพ: ปัญหาทางสุขภาพเพิ่มขึ้น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ขายทรัพย์สิน - ปรับตารางการทำงาน - เพิ่มชั่วโมงทำงาน - หาโอกาสสร้างรายได้เพิ่มเติมจากช่องทางใหม่ - พิจารณาเข้าร่วมกับแอปพลิเคชันต่างๆ - สร้างความเชื่อมั่นแก่ลูกค้า เพื่อให้เรียกใช้บริการเป็นกรณีพิเศษ - ย้ายกลับภูมิลำเนา

ที่มา: ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (10 กลุ่ม จำนวน 56 คน) และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำแรงงาน จำนวน 12 คน ปี 2566

ภาวะหนี้สิน: วงจรชีวิตของกลุ่มเปราะบาง¹²

ภาวะเงินเพื่อที่เพิ่มสูงขึ้นบีบบังคับให้แรงงานจำนวนมากต้องกู้หนี้ยืมสิน จากข้อมูลพบว่า ตั้งแต่เดือนมกราคม 2566 เป็นต้นมา มีแรงงานมากกว่าครึ่งที่เข้าร่วมการวิจัย (29 คน) ได้กู้ยืมเงินมา แรงงานมียอดหนี้สินตั้งแต่ 3,000 ถึง 200,000 บาท อัตราดอกเบี้ยอยู่ระหว่างร้อยละ 1-20 ต่อเดือน โดยธนาคารออมสินจะเป็นแหล่งเงินกู้ทางการที่พบบ่อยที่สุด และแรงงานบางคนเคยยื่นกู้กับธนาคารไทยเครดิตแต่ถูกปฏิเสธ อุปสรรคหลักในการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันของรัฐ คือ การไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน ไม่มีรายการเดินบัญชีธนาคาร ไม่มีผู้ค้ำประกัน ไม่มีหลักฐานแสดงรายได้ รายได้และสินทรัพย์ไม่เพียงพอ และการกำหนดเพดานอายุสำหรับการยื่นกู้

แม้ว่าธนาคารออมสินจะเป็นแหล่งเงินกู้อย่างเป็นทางการที่พบมากที่สุด แต่แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ (4 ใน 10 คน) กลับเลือกกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ ผู้นำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายว่า :

"การที่เราจะไปกู้ในระบบดอกเบี้ยต่ำเนี่ย มันก็เป็นไปไม่ได้เลย พอมันเป็นไปไม่ได้เลย เราก็ไปพึ่งหนี้นอกระบบ พอเราไปพึ่งหนี้นอกระบบ ปัญหาอื่นก็ตามมา เราหาเงินมาได้ เราก็ต้องจ่ายหนี้เค้า จ่ายหนี้รายวันไป ทั้งต้นและดอกเบี้ยไม่ลด ก็เท่ากับว่า เราหาเงินให้เค้า(...) แต่มันจะทำได้ยังไงได้ล่ะ เพราะเราไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้" (สัมภาษณ์แกนนำขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง - เพศชาย)

¹² จากการสำรวจแรงงานนอกระบบในกรุงเทพฯ ประมาณ 300 คน เมื่อกลางปี 2564 พบว่าแรงงานประมาณครึ่งหนึ่งกู้ยืมเงิน (ร้อยละ 51) หรือนำเงินออมมาใช้ (ร้อยละ 44) เนื่องจากวันทำงานและรายได้ที่ลดลงในช่วงวิกฤตโควิด-19 (WIEGO, 2022).

เพื่อลดการพึ่งพาเงินกู้ยืมนอกระบบ แรงงานนอกระบบมักจะรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์โดยสมาชิกจะออมเงินตามจำนวนและตามวาระที่กำหนดเพื่อเป็นกองกลาง จากนั้นจึงเวียนกันกู้เงินตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกันไว้¹³ แหล่งเงินกู้ในระดับชุมชนอื่นๆ เช่น สหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน ก็สามารถชดเชยสินเชื่อจากสถาบันในระบบได้ แก่นำผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งกล่าวไว้ว่า:

“เมื่อก่อนเพื่อนๆในวันเป็นหนี้ในระบบกันเยอะ เลยได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น ประมาณ 7-8 ปี ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสมาชิก แต่ก็ช่วยได้เยอะนะ (...) ที่เป็นหนี้ ข้างนอก กลุ่มก็ช่วยเหลือ กลุ่มก็ช่วยดึงเข้ามาอยู่ในระบบ ก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละคนว่าจะขอกู้เท่าไร” (สัมภาษณ์แก่นนำขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง - เพศหญิง)

แรงงานระบุว่า พวกเขาต้องกู้เงินเพื่อจ่ายค่าใช้จ่ายในการประกอบกร ค่าเช่า ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน และค่าสาธารณูปโภค (เรียงตามความสำคัญ) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม เผยให้เห็นว่า บางครั้งแรงงานสามารถชำระหนี้ได้เพียงแค่ดอกเบี้ยเท่านั้น และยังต้องกู้เงินเพิ่มเพื่อชำระหนี้เดิมอีกด้วย กลายเป็นวงจรไม่รู้จบ

“มันจะติดไปตลอดชีวิต” ผู้ค้าหีบเร่แผงลอยรายหนึ่งกล่าวไว้

แรงงานสูงวัยและปัญหาสุขภาพ การใช้เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

แรงงานสูงวัยและปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการทำงาน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงวัยเร็วที่สุดในโลก คาดว่าภายในทศวรรษหน้า ประชากรไทยกว่าร้อยละ 28

จะมีอายุเกิน 60 ปี (WHO, 2023) จากการศึกษาพบว่า แรงงานสูงอายุจะยังคงทำงานต่อไปแม้อายุมากขึ้น โดยร้อยละ 91 ของผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ทำงานในภาคนอกระบบ (Moroz et. al, 2022, p.11) ข้อมูลจากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาของแรงงานสูงอายุ อาทิ ความเสี่ยงด้านอาชีวอนามัย อำนาจต่อรองในการจ้างงานที่ลดลง อีกทั้งโอกาสในการปรับเปลี่ยนอาชีพที่มีอย่างจำกัด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้าน และลูกจ้างทำงานบ้าน มักพุดถึงปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการทำงาน เช่น ปวดข้อและปวดกล้ามเนื้อเรื้อรัง ตาพร่ามัวและมองเห็นไม่ชัด อ่อนเพลีย เคลื่อนไหวไม่สะดวก และโรคเรื้อรัง แก่นนำผู้ทำการผลิตที่บ้านช่วยยืนยันปัญหาที่เกิดจากการทำงานของแรงงานสูงอายุว่า แรงงานสูงอายุมักทำงานได้ไม่เต็มศักยภาพ และปัญหาทางสุขภาพมักส่งผลกระทบต่อชิ้นงาน ซึ่งไม่เพียงส่งผลต่อรายได้ของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ยังสามารถส่งผลกระทบต่อแรงงานคนอื่นในกลุ่มที่ต้องทำงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้เสร็จทันกำหนดเวลา

แรงงานจากทั้ง 4 สาขาอาชีพ กล่าวถึงอุปสรรคในการเข้าถึงระบบการดูแลสุขภาพ (นอกกรณีฉุกเฉิน) ว่าทำให้ขาดรายได้เนื่องจากต้องใช้เวลาในการรับการรักษา ผู้ค้าหีบเร่แผงลอยรายหนึ่งกล่าวว่า

“มันไม่ใช่แค่เรื่องเสียเงิน แต่มันเสียเวลาเราด้วย คิดว่าเอาเวลาตรงนี้ไปทำมาหากินดีกว่า ไปหาหมอครั้งหนึ่งก็เสียเวลาไปแล้วทั้งวัน” (สนทนากลุ่ม-เพศชาย)

¹³ การเล่นแชร์ และการออมทรัพย์ (ROSCA) เป็นยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางการเงินแบบไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นทางเลือกในการเพิ่มความยืดหยุ่นทางการเงินในชุมชนที่มีรายได้น้อย แทนสถาบันการเงินที่เป็นทางการ โดยการเล่นแชร์และการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ สามารถช่วยให้คนเข้าถึงบริการทางการเงินที่ปกติอาจเข้าถึงไม่ได้ (Zambrano et al., 2023).

แรงงานสูงอายุได้ต่อยุ่ถึงความจำเป็นในการทำงาน เพราะไม่มีเงินมากพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้เมื่อหยุดทำงาน ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งอธิบายว่า

"สำหรับแรงงานนอกระบบเราไม่มีบำเหน็จบำนาญอะไร คือมันจบแล้ว มันจบเลย ก็คือว่าเราไม่มีกองทุน หรือว่าต้นทุนที่จะต่อหลังจากที่เราไม่มีแรงทำงานแล้ว อันนี้มันก็เลยเกิดความกังวลอีกแบบหนึ่ง ที่เราไม่สามารถไปแล้วให้ใครพึ่งได้ มันก็เหมือนกับว่า เราต้องรับผิดชอบด้วยตัวเราเอง" (สัมภาษณ์แก่นนำขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

ผู้ค้าหีบเร่งแผงลอยรายหนึ่งกล่าวในทำนองเดียวกัน

"คนทำงานค้าขายต้องขายจนตาย ไปกู้เงินคนอื่นก็ไม่ได้เพราะอายุมากแล้ว เขาไม่ให้กู้" (สนทนากลุ่ม-เพศชาย)

การเข้าสู่วัยชราอย่างมีศักดิ์ศรีและความมั่นคงปลอดภัยยังคงเป็นสิ่งที่น่ากังวลสำหรับแรงงาน เนื่องจากพวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาด้านอาชีวอนามัย การต้องเลือกเพื่อแลกระหว่าง การเข้ารับการรักษาหรือการสูญเสียรายได้ และการถูกเลือกปฏิบัติด้านอายุในการเข้าถึงเงินกู้ในระบบ ยิ่งไปกว่านั้น หากนำความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ภาระการดูแลครอบครัว และระดับเงินบำนาญที่ต่ำกว่าของผู้หญิงมาประกอบการพิจารณา ความรุนแรงของปัญหาจะยิ่งทวีขึ้น

เทคโนโลยี : โอกาสและอุปสรรค

แรงงานหลายคน กล่าวถึงข้อดีของการใช้เครื่องมือดิจิทัลพื้นฐานเพื่อพัฒนาอาชีพ เช่น การชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสดและแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อขายสินค้าและบริการ เช่น ในกรณีนี้ ผู้ค้าหีบเร่งแผงลอยและผู้ทำการผลิตที่บ้านไม่มีพื้นที่ขายประจำ สามารถใช้กลุ่มออนไลน์เพื่อขยายตลาดสินค้าและบริการของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม แรงงานสูงอายุที่เข้าร่วมการวิจัยได้สะท้อนถึงอุปสรรคในการพยายามปรับตัวให้เท่าทันเทคโนโลยี ดังผู้ค้าหีบเร่งแผงลอยรายหนึ่งได้อธิบายว่า

"เราทำไม่เป็นเกี่ยวกับโทรศัพท์ เมื่อก่อนเวลาเขา(ลูกค้า)มาซื้อก็จ่ายเงินสด แต่ยวันนี้เขาจะแสดกน (...)

ที่นี่ผมไม่คล่องเรื่องกดเงิน แฟนผมก็เหมือนกัน ต้องอาศัยแม่ค้าด้วยกันให้ไปเบิกให้"

ผู้ทำการผลิตที่บ้านอธิบายว่า แม้ว่าสินค้าของพวกเขาจะขายดีขึ้นในกลุ่มออนไลน์ แต่แรงงานยังต้องการความช่วยเหลือและการฝึกทักษะในการใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้

"สุดท้ายก็คืออยากให้ช่วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของเรา นี่แหละ หรือว่าช่วยหาคนรุ่นใหม่ที่เขามาทำเรื่องเทคโนโลยีมาขายของออนไลน์ให้"

เทคโนโลยีดิจิทัลอาจสร้างโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับแรงงานมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เราควรคำนึงว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลอาจทำให้ความเหลื่อมล้ำกระทบต่อแรงงานรุ่นแรงงานขึ้น ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของแรงงานสูงอายุชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวที่แรงงานต้องเผชิญ ดังนั้น การมีโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลที่เหมาะสม เช่น บริการอินเทอร์เน็ตฟรีและมีคุณภาพสูง รวมถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัล เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเพิ่มขีดความสามารถแก่แรงงานสูงอายุ

ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศต่อการทำงาน

ประเทศไทยและหลายประเทศในอาเซียนมีความเสี่ยงสูงต่อปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันประเทศไทยอยู่อันดับที่ 9 ของโลกในการจัดอันดับ INFORM Risk Index ซึ่งเป็นดัชนีเกี่ยวกับความเสี่ยงด้านอุทกภัย (World Bank, 2023) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มชี้ให้เห็นว่า แรงงานมองว่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ค้าหีบเร่งแผงลอย ได้กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ทางสภาพอากาศที่รุนแรงกับการทำงานของพวกเขา

ผู้ค้าระบุว่า ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งส่งผลกระทบโดยตรงต่อห่วงโซ่อุปทาน ทำให้ราคาสินค้าอาหารบางชนิดสูงขึ้น นอกจากนี้ อุณหภูมิที่ร้อนจัดยังทำให้อายุการเก็บรักษาอาหารบางชนิดสั้นลง จากการสัมภาษณ์แก่นนำผู้ค้ารายหนึ่งยังกล่าวถึงประสบการณ์น้ำท่วมที่ผ่านมา ซึ่งส่งผลให้ความต้องการซื้อที่ลดลง อีกทั้งยังเกิดความเสียหายกับจุดค้าและแผงขายของตนเอง

“แต่พอหน้าฝนมามันดาวน้กลงมาก”

แกนนำอีกรายหนึ่งเล่าถึงการปรับตัวของตนเองเมื่อเกิดน้ำท่วมเพื่อไม่ให้สินค้าที่นำมาขายต้องเสียหาย :

“เรื่องน้ำท่วมหน้าตลาด ทำให้คนเข้าไม่ได้ พี่ก็ต้องให้แม่ค้าที่ขายของกินไปตั้งข้างหน้าถนน ต้องเอาตัวรอดไว้ก่อน เพราะของกินมันทำมาแล้ว”

ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างพูดถึงการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศด้วย โดยยกตัวอย่างศาลาวิมลมอเตอร์ไซค์ใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์ที่พวกเขาลงทุนติดตั้งกันเอง และยังแสดงความสนใจที่จะเปลี่ยนไปใช้รถมอเตอร์ไซค์ไฟฟ้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย แต่ทว่า ยังมีข้อกังวลเรื่องราคาของรถมอเตอร์ไซค์ไฟฟ้าที่ค่อนข้างสูง รวมถึงระยะเวลาในการชาร์จแบตเตอรี่ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานประจำวัน จึงเรียกร้องให้มีการจัดตั้งกองทุนไฟฟ้าเพื่อให้ชนชั้นแรงงานสามารถใช้พลังงานสะอาดในการประกอบอาชีพได้

แรงงานนอกระบบเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมและคลื่นความร้อน ประสบการณ์ของผู้ค้าขายเร่แผงลอยที่กล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการวางแผนเมืองจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานในเมืองที่สามารถรับมือกับสภาพอากาศเปลี่ยนแปลงได้

การเข้าถึงความช่วยเหลือและการคุ้มครองทางสังคม

แม้รัฐบาลจะขยายความช่วยเหลือประกันสังคมไปยังแรงงานในเศรษฐกิจภาคคนอกระบบ โดยมีประกันสังคมมาตรา 40 รองรับผู้ประกอบการอาชีพอิสระและแรงงานนอกระบบ แต่ทว่า

ยังมีแรงงานอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิประกันสังคมได้.¹⁴

ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 กระทรวงแรงงานประกาศจ่ายเงินเยียวยาพิเศษ 2 ครั้ง ครั้งละ 5,000 บาท ให้แก่แรงงานที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนในมาตรา 40 ทำให้จำนวนผู้ขึ้นทะเบียนเพิ่มขึ้นจาก 3 ล้านคนเป็นกว่า 10 ล้านคน (WIEGO, 2022) อย่างไรก็ตาม ปัญหาการส่งเงินสมทบประจำเดือนยังคงมีอยู่ต่อเนื่อง จากภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนและภาวะเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้น ในไตรมาสแรกของปี 2566 มีเพียงร้อยละ 15 ของผู้ประกันตนที่ส่งเงินสมทบประจำเดือนอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น (Komin, et al., forthcoming)

แรงงาน 37 คน (2 ใน 3) จากจำนวนทั้งหมด 56 คนที่เข้าร่วมการวิจัย ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนมาตรา 40 ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 แต่มีเพียงไม่ถึงครึ่ง (17 คน) ที่ส่งเงินสมทบประจำเดือน จากการสำรวจข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน - ตุลาคม 2566 ในเขตกรุงเทพมหานคร โดย HomeNet Thailand และ WIEGO พบว่า สาเหตุหลักที่แรงงานไม่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกันตนมาตรา 40 เนื่องจากไม่สามารถจ่ายเงินสมทบได้ และขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ (Komin, et al., forthcoming) นอกจากนี้ แรงงานจำนวนมากยังไม่สามารถเข้าถึงนโยบายช่วยเหลือจากรัฐบาล ที่ดำเนินการในปี 2565 ได้ไม่ว่าจะเป็น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เงินอุดหนุนค่าก๊าซหุงต้มและค่าไฟฟ้า ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งสรุปปัญหาของ “คนจนนอกเกณฑ์ (missing middle)” :

“คนขับวินบางคนที่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ บางคนก็ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเดือนละ 300 บาท แต่ส่วนมากจะไม่ได้ เพราะว่า รายได้ของวินมันมากกว่า อัตราที่เค้ากำหนด จริง ๆ พวกเราเป็นคนจน แต่ว่า เค้าเห็นว่ารายได้จากการวิ่งวิน มันเกินที่เค้ากำหนดไว้ เราก็จะไม่ได้สิทธิรับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ” (สัมภาษณ์แกนนำผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง-เพศชาย)

¹⁴ ตามรายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) และโครงการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศของสหประชาชาติ (UN Women) (2022) ระบุว่า “จากการสำรวจผู้ประกันตนในภาคการจ้างงานนอกระบบปี 2561 ส่วนใหญ่ (9.1 ล้านคน หรือร้อยละ 87) อยู่ภายใต้มาตรา 33 จำนวน 0.9 ล้านคน (9%) อยู่ภายใต้มาตรา 39 และมีเพียง 460,000 คน (ร้อยละ 4) อยู่ภายใต้มาตรา 40 (หน้า 41)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและทางปฏิบัติ

ในขณะที่แรงงานในเศรษฐกิจภาคคนอกระบบกำลังเผชิญกับวิกฤตค่าครองชีพและวิกฤตที่เชื่อมโยงอื่นๆ การพิจารณาแนวทางส่งเสริมการประกอบอาชีพจึงเป็นเรื่องสำคัญ การลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและการให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของแรงงาน สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาที่ครอบคลุมมิติทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับเปลี่ยนนโยบายที่ค้ำประกัน “คน” เป็นศูนย์กลาง มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการเร่งด่วนของแรงงานและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สนับสนุนการประกอบอาชีพแรงงาน:

- สร้างหลักประกันทางนโยบายเศรษฐกิจที่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบในทุกภาคส่วน : แรงงานจากทุกกลุ่มอาชีพต้องการให้รัฐบาลแทรกแซงภาวะเงินเฟ้อ โดยการตรึงราคาสินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐาน ค่าสาธารณูปโภค และค่าขนส่ง ซึ่งมาตรการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มสภาพคล่องให้แก่ครัวเรือนท่ามกลางภาวะวิกฤตต่างๆ ได้
- จัดหาแหล่งทุนให้แรงงานนอกระบบ: จัดตั้งกองทุนเศรษฐกิจนอกระบบ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำ แก่แรงงานนอกระบบทุกกลุ่มอาชีพ นอกจากนี้ รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาค่าเช่าที่ดินเพื่อเข้าถึงเงินกู้ภาครัฐ
- ส่งเสริมผลิตภัณฑ์และสนับสนุนบริการของแรงงานนอกระบบ: รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการจากกลุ่มแรงงานอย่างน้อยร้อยละ 30 และหาพื้นที่จัดจำหน่ายที่เหมาะสมทั่วกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ รัฐบาลควรจัดซื้อหรือจัดให้เช่ารถจักรยานยนต์ไฟฟ้า ในราคาที่ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างสามารถเข้าถึงได้

- จัดการฝึกทักษะด้านการตลาดและทักษะอาชีพ: รัฐบาลควรส่งเสริมการสร้างรายได้และทักษะอาชีพ การฝึกอบรมด้านการตลาด รวมทั้งการฝึกทักษะการขายและการตลาดออนไลน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตอบโจทย์ความต้องการของตลาด ส่วนการฝึกทักษะอาชีพ หมายรวมถึง การฝึกอบรมทักษะระยะยาว โดยเฉพาะการจัดการอบรมให้แก่ลูกจ้างทำงานบ้านและแรงงานอื่นๆ ให้มีทักษะการดูแลเด็ก การบริหารผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- เสริมทักษะด้านเทคโนโลยี: รัฐบาลควรจัดการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีแก่แรงงานสูงอายุ โดยแรงงานเสนอให้มีการฝึกอบรมระยะสั้น ในการใช้บริการธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่แรงงานหญิง ซึ่งมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินทรัพย์และเงินกู้ และแรงงานสูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ ในการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล
- จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลที่เหมาะสม: รัฐบาลควรให้บริการอินเทอร์เน็ตฟรีและมีคุณภาพสูงให้กับแรงงาน ซึ่งจะช่วยให้ไขปัญหาช่องว่างในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลและลดค่าใช้จ่ายในการเรียนออนไลน์ของบุตรหลาน

ขยายฐานการคุ้มครองทางสังคม:

- ขยายการคุ้มครองในระบบประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานทุกคน: ปรับปรุงสิทธิประโยชน์ของประกันสังคมมาตรา 40 ให้สอดคล้องกับภาวะเงินเฟ้อ เพื่อให้แรงงานทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขยายสิทธิประโยชน์ด้านการคลอดบุตรและการเลี้ยงดูบุตรให้ครอบคลุมผู้ประกันตนทุกคน กองทุนประกันสังคมควรปรับเปลี่ยนจากการจ่ายเงินบำเหน็จมาเป็นบำนาญชราภาพ เพื่อให้แรงงานทุกคนมีความมั่นคงทางรายได้ในวัยเกษียณ พิจารณาปรับเพิ่มสิทธิประโยชน์กรณีว่างงานแก่ผู้ประกันสังคมตามมาตรา 40 ขยายสิทธิประกันสังคมมาตรา 33 ให้แก่ลูกจ้างทำงานบ้าน รวมถึงบังคับใช้กระทรวงแรงงาน ฉบับที่ 14 เพื่อกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ จำกัดชั่วโมงการทำงาน และบังคับใช้สัญญาจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยังเสนอให้ขยายสิทธิประโยชน์ครอบคลุมกรณีอุบัติเหตุแก่ผู้ประกันตนตามมาตรา 40 อีกด้วย

- ปรับปรุงการบริหารงานของกองทุนประกันสังคม: เพิ่มความโปร่งใสของกองทุนประกันสังคม โดยรายงานข้อมูลเงินสมทบและสิทธิประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ ลดขั้นตอนการขอรับสิทธิประโยชน์ รวมทั้งให้องค์กรแรงงานมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ และสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ และขั้นตอนต่าง ๆ ของกองทุน เพื่อให้แรงงานเข้าถึงสิทธิประโยชน์ ได้สะดวกขึ้น
- บังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้านอย่างเข้มงวด : รัฐบาลควรบังคับใช้บทบัญญัติของกฎหมายอย่างเคร่งครัด และมุ่งพัฒนาเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น
- ขยายเงินอุดหนุนเด็ก: ขยายสิทธิเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดที่จากเดิมให้เฉพาะครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ นอกจากรัฐยังเสนอให้ปรับเวลาเปิด-ปิด สถานรับเลี้ยงเด็กให้สอดคล้องกับเวลาทำงานของแรงงานนอกระบบ เพื่อให้พวกเขาสามารถทำงานหารายได้ได้
- ขยายการใช้สิทธิบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ: ขยายสิทธิการใช้บัตรให้ครอบคลุมระบบขนส่งสาธารณะทุกประเภท
- ส่งเสริมสุขภาพของแรงงาน: จัดให้มีการตรวจสุขภาพด้านอาชีวอนามัยเป็นประจำทุกปี แก่แรงงานที่มีความเสี่ยงสูงทางสุขภาพจากการทำงาน

สร้างหลักประกันในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ:

- กำหนดกฎระเบียบที่เป็นธรรมและโปร่งใสในการใช้พื้นที่สาธารณะ: เคารพสิทธิในการทำงานในพื้นที่สาธารณะ คินสิทธิในการประกอบอาชีพบนพื้นที่ทางเท้าแก่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขายขี้อวดจักรยานยนต์รับจ้าง พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมขององค์กรของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในกระบวนการวางแผนและจัดการพื้นที่สาธารณะ

- พัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานและพื้นที่ประกอบอาชีพในเขตเมือง: จัดหาพื้นที่เช่าราคาประหยัดสำหรับผู้ค้าที่ต้องการพื้นที่ค้าขาย มีน้ำ ไฟฟ้า บริการจัดการขยะ และเงินอุดหนุนค่าน้ำมัน/แก๊ส ผู้ขายขี้อวดจักรยานยนต์รับจ้าง ต้องการพื้นที่จอดรถเพื่อรอรับผู้โดยสาร กล้องวงจรปิด และหลังคาที่เหมาะสม แรงงานในพื้นที่สาธารณะ เสนอให้ติดตั้งไฟส่องสว่างตามถนน เพื่อความปลอดภัย รัฐควรให้ความสำคัญกับระบบโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ประกอบอาชีพ (พื้นที่ทำกิน) ที่เหมาะสมกับเพศ วัย สภาพอากาศ รวมทั้งอาชีวอนามัยและความปลอดภัยของแรงงาน

แรงงานต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ :

- แรงงานต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและพัฒนาเมือง: รัฐบาลต้องออกกฎหมายและนโยบายที่สะท้อนการมีอยู่ของแรงงานในเศรษฐกิจนอกระบบ โดยการส่งเสริม คุ้มครอง หรือการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์เชิงลงโทษหรือข้อขัดขวาง ไปสู่กฎระเบียบที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพของแรงงานนอกระบบ อาทิ สร้างการแข่งขันที่เป็นธรรมระหว่างผู้ขายขี้อวดจักรยานยนต์รับจ้างทั่วไปกับแอปพลิเคชันเรียกรถ รวมถึงนโยบายที่โปร่งใสและคงเส้นคงวา เพื่อการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นธรรมของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของแรงงานที่เป็นทางการในกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการเจรจาทางสังคม: รัฐท้องถิ่นและรัฐบาลระดับชาติ รวมถึงภาคเอกชน ควรเปิดโอกาสให้แรงงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ผ่านการเจรจาทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดรับฟังเสียงของแรงงานในระดับพื้นที่ ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนำไปสู่การออกนโยบายที่ครอบคลุมและตอบโจทยมากขึ้น เพราะนโยบายเหล่านั้นจะสะท้อนถึงปัญหาที่แท้จริงและแนวทางแก้ไขจากแรงงานผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง นอกจากนี้ ควรออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศและความหลากหลายในมิติอื่นๆ เพื่อให้แน่ใจว่าแรงงานทุกคน โดยเฉพาะผู้หญิงในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน

- สร้างกลไกการควบคุมทางสังคมให้เป็นจริง : เพื่อให้แน่ใจว่ากระบวนการเจรจาทางสังคม (social dialogue) ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนมีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามเป้าหมาย รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้สมาพันธ์แรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทย (FIT) ภาคประชาสังคม และนักวิชาการมีส่วนร่วม และติดตามผลลัพธ์ อย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

- Apisitniran, L. (2023). Labour minister urges restraint on minimum wage. Bangkok Post. 15 September. At: <https://www.bangkokpost.com/business/general/2647782/labour-minister-urges-restraint-on-minimum-wage>
- ASEAN. (2021). ASEAN State of Climate Change Report. ASEAN Secretariat, Jakarta. At: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/10/ASCCR-e-publication-Correction_8-June.pdf
- Bangkok Post. (2023a). Govt considering fuel subsidy for motorbike taxis. 16 October. At: <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2664703>
- Bangkok Post. (2023b). Anupong backpedals on age pension. 15 August. At: <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2629887/anupong-backpedals-on-age-pension>
- Dawani, K., Prates, I., Lazzari, E., Anker, R., and Anker, M. (2022). Anker Living Wage Reference Value: Urban Thailand 2022. In *Global Living Wage Coalition*. Global Living Wage Coalition/Anker Research Institute. At: <https://globallivingwage.org/reference-value/living-wage-reference-value-urban-thailand/>
- De La Hamaide, S. (2023). World food prices hit record high in 2022. Reuters. 6 January. At: <https://www.reuters.com/markets/world-food-prices-hit-record-high-2022-despite-december-fall-2023-01-06/>
- ILO. (2023). Protection in Practice: Challenges and perceptions of domestic workers accessing social protection in Thailand. At: https://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_878419/lang--en/index.htm
- ILO/UNICEF/IOM/UN Women. (2022). Thailand Social Protection Diagnostic Review.
- IMF (2023). Thailand and the IMF. At: <https://www.imf.org/en/Countries/THA>
- Inoue, K. (2022). Bangkok street vendors fear new governor's relocation plan. Nikkei Asia. 10 September. At: <https://asia.nikkei.com/Business/Food-Beverage/Bangkok-street-vendors-fear-new-governor-s-relocation-plan>
- Khamis, M. (2008). Does the Minimum Wage Have a Higher Impact on the Informal than on the Formal Labor Market? Evidence from Quasi-Experiments. IZA Discussion Paper No. 3911.
- Komin, W., Subsing, B., Deeburee, K., Namsomboon, B. and Juergens-Grant, F. (forthcoming). 'I want to be protected': Experiences and Perspectives of Informal Workers on Social Security in Thailand. WIEGO Policy Brief Series.
- Lephilibert, N. and Sumano, B. (2019). Respect domestic workers' rights. TDRI: Thailand Development Research Institute. At: <https://tdri.or.th/en/2019/06/respect-domestic-workers-rights/>

Likitpattanakul, P. (2023). Economic Change of Lowest Income Households in Thailand. In National Statistical Office. National Transfer Accounts Global Meeting. February. At: <https://ntaccounts.org/doc/repository/NTA14.Lik.Paper.pdf>

Mhlana, S., Moussié, R., Roever, S. and Rogan, M. (2023). Informal employment: what is missing from national economic recovery plans? UNU-WIDER Working Paper Series. At: <https://doi.org/10.35188/unu-wider/2023/400-7>

Moroz, H., Naddeo, J., Ariyapruchya, K., Jain, H., Glinskaya, E., Lamanna, F., Laowong, P., Nair, A., Palacios, R., Tansanguanwong, P., Viriyataveekul, S., Walker, T. and Yang, J. (2021). Aging and the Labor Market in Thailand : Labor Markets and Social Policy in a Rapidly Transforming and Aging Thailand. Washington, D.C.: World Bank Group. At: <http://documents.worldbank.org/curated/en/428491622713258312/Aging-and-the-Labor-Market-in-Thailand-Labor-Markets-and-Social-Policy-in-a-Rapidly-Transforming-and-Aging-Thailand>

Nataraj, S., Pérez-Arce, F., Kumar, K. B. and Srinivasan, S. (2013). The impact of labor market regulation on employment in low-income countries: A meta-analysis. *Journal of Economic Surveys*, 28(3), 551–572. At: <https://doi.org/10.1111/joes.12040>

Nirathron, N. and Yasmeen, G. (2019). Street vending management in Bangkok: the need to adapt to a changing environment. *The Journal of Public Space*, 4(1), 15–32. At: <https://doi.org/10.32891/jps.v4i1.562>

Reuters. (2022). Thailand approves \$748 million support measures amid higher inflation. Reuters. 26 July. At: <https://shorturl.at/airOQ>

Trade Policy and Strategy Office (TPSO). (2023). Consumer Price Index Report.

Wancharoen, S. (2022). City Hall begins “street cleaning.” *Bangkok Post*. 2 August. At: <https://www.bangkokpost.com/thailand/special-reports/2359334/city-hall-begins-street-cleaning>

Warunsiri, S. and Lao, L. (2021). Labor Supply of Older Workers in Thailand: The role of co-residence, health and pensions. ADB Institute.

WIEGO. (2022). COVID-19 Crisis and the Informal Economy in Bangkok, Thailand: Lasting Impacts and an Agenda for Recovery. At: <https://www.wiego.org/resources/covid-19-crisis-and-informal-economy-bangkok-thailand-lasting-impacts-and-agenda-recovery>

World Bank Group. (2022). Thailand Economic Monitor: Fiscal policy for a Resilient and Equitable future. World Bank. At: <https://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/thailand-economic-monitor-fiscal-policy-for-a-resilient-and-equitable-future>

World Bank. (2021). Thailand Economic Monitor: Living with COVID in a Digital World. Report No. 166888. At: <https://documents.banquemondiale.org/fr/publication/documents-reports/documentdetail/099505112112129099/p1774810eff81c0030b22f0874a695a491d>

World Bank. (2023). Thailand Economic Monitor – Building a Resilient Future: Coping with Droughts and Floods. Report No. 183374. At: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099062723120576672/p1797380ebb6c50f70b38f024336050ebcc>

World Health Organization (WHO). (2023). Thailand’s leadership and innovations towards healthy ageing. 9 February. At: <https://shorturl.at/gFZ36>

Zambrano, A. F., Giraldo, L. F., Pérez, M. T. P., Hernández, I. and Bejarano, J. M. G. (2023). Rotating savings and credit associations: A scoping review. *World Development Sustainability*, 3, 100081. At: <https://doi.org/10.1016/j.wds.2023.100081>

เกี่ยวกับผู้เขียน

มาร์เซลลา เวลดีเวีย (Marcela Valdivia) นักวิจัยประจำโครงการนโยบายเมือง (Urban Policies Programme) ขององค์กร WIEGO

อานนา โคลโรลินา โอแกนโด (Ana Carolina Ogando) ผู้ประสานงานโครงการวิจัยขององค์กร WIEGO และเป็นนักกิจกรรมวิจัย ณ เมืองเบโล โอรีซอนเต (Belo Horizonte) ประเทศบราซิล

พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธุ์ คณะกรรมการบริหารสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ และผู้อำนวยการมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยการเสียสละเวลา และการให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์จากผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานและผู้นำแรงงานจากสมาพันธ์แรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทย (FIT) และองค์กรภาคี รวมถึงความกรุณาให้คำปรึกษาและข้อชี้แนะจาก Caroline Skinner (WIEGO), Ghida Ismail (WIEGO), Florian Juergens-Grant (WIEGO), Aura Sevilla (WIEGO), Christy Braham (WIEGO), ดร.บวร ทรัพย์สิงห์ และ ศ.ดร.นฤมล นิราทร และการสนับสนุนที่สำคัญ จากศูนย์วิจัยเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ (IDRC) ของแคนาดา

เกี่ยวกับวิกิ

เครือข่ายผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing - WIEGO) เป็นเครือข่ายระดับสากล ที่มุ่งเน้นการสร้างอำนาจให้แก่แรงงานยากจน โดยเฉพาะ ผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบให้มีการดำรงชีวิตที่มั่นคง WIEGO เชื่อว่าแรงงานทุกคนควรมีโอกาสที่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สิทธิ การได้รับความคุ้มครอง และการแสดงความคิดเห็น และ WIEGO ยังส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการพัฒนาข้อมูลสถิติ และการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ การสร้างเครือข่าย และพัฒนาขีดความสามารถในกลุ่มองค์กรแรงงานนอกระบบ รวมทั้งการสร้างร่วมมือกับเครือข่ายและองค์กรต่างๆ ในการผลักดันนโยบายในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และ ระดับสากล www.wiego.org